

Osmatračnica

Godina I Broj 1

januar-mart 2007.

Bilten „Osmatračnica” objavljuje se uz finansijsku podršku Kanadske međunarodne agencije za razvoj u okviru projekta «Monitoring i izveštavanje o aktivnostima pravnih institucija u Srbiji u oblastima organizovanog kriminala, ratnih zločina, diskriminacije i nasilja u porodici». Bilten izlazi tromesečno i može se preuzeti na sajtu [Beogradskog centra za ljudska prava](#). Stavovi izneti u ovom biltenu ne predstavljaju nužno stavove donatora i odgovornost za njih snosi isključivo Beogradski centar za ljudska prava.

Canadian
International
Development
Agency

Agence
canadienne de
développement
international

Urednici:

Marko Kmezić
Bojan Đurić

Saradnici:

Jovana Zorić
Nevena Dičić
Marina Mijatović
Milica Pavićević
Kristina Đurić
Jovana Oljača
Miloš Stojković
Miloš Stopić
Nenad Petković
Žarko Marković

Priprema i dizajn:

Vidan Hadži Vidanović
Tamara Protić

Sadržaj:

1	Uvodna reč
2	Ako pravda stane...
3	Suđenja za ratne zločine
7	Od nekažnjivosti do odgovornosti
8	Suđenja za organizovani kriminal
11	Zabrana diskriminacije
13	Predstavljanje izveštaja Diskriminacija u Srbiji
14	Nasilje u porodici
15	Savetovalište protiv nasilja u porodici

Uvodna reč

Beogradski centar za ljudska prava je u novembru 2006. godine počeo sprovođenje projekta monitoringa i izveštavanja o aktivnostima pravnih institucija u Srbiji u oblastima organizovanog kriminala, ratnih zločina, diskriminacije i nasilja u porodici. Projekat Monitoring i izveštavanje finansira Kanadska međunarodna agencija za razvoj. Na realizaciji projekta radi četrnaest saradnika Beogradskog centra za ljudska prava. Cilj ovog projekta je doprinos osnaživanju građanskog društva i pravne struke u Srbiji kroz jačanje inicijative za zaštitu ljudskih prava, povećanje interesa za zaštitu prava pred sudovima i sprečavanje kršenja ljudskih prava.

Posle demokratskih promena 2000. godine, u Srbiji su stvoreni uslovi za razvoj tržišne ekonomije, parlamentarne demokratije uz vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava. Jedan od osnovnih uslova za uspešno kretanje ovakvim tranzicionim putem jeste pošteno, efikasno i moderno pravosuđe. Uvereni smo da su organizovani kriminal, ratni zločini, diskriminacija i nasilje u porodici četiri najaktuelnije, i svaka na svoj način, ključne oblasti pravosuđa za razvoj vladavine prava i da se, kroz njihovo praćenje, najpreciznije mogu izmeriti dometi i izazovi razvoja nezavisnog pravosuđa u Srbiji.

U cilju širenja informacija prikupljenih kroz realizaciju projekta Beogradski centar za ljudska prava će tromesečno objavljivati elektronski bilten

kroz koji ćemo predstaviti sintetički izveštaj za protekli period izveštavanja uz propratne članke koji će se baviti temom broja. Sam izveštaj sastoji se iz četiri celine vezane za oblast monitoringa i nastao je kao plod rada mladih saradnika Beogradskog centra za ljudska prava na osnovu sistematskog praćenja medija, saopštenja nevladinih organizacija, analize važećih zakona i praćenja aktuelnih sudskih postupaka.

Saradnici Beogradskog centra za ljudska prava za potrebe ovog projekta prate dnevne listove Politika, Danas, Kurir i Večernje novosti, nedeljnike Vreme i NIN, kao i izveštavanje domaćih elektronskih medija. U prva tri meseca monitoringa praćeno je dvanaest sudskih postupaka. Uspostavljena je saradnja sa relevantnim nevladinim organizacijama koje imaju značajno iskustvo u oblastima monitoringa. Konačno, analizirane su ustavne odredbe, najvažniji važeći zakoni, uporedno zakonodavstvo i postojeći modeli i nacrti zakona koji će tek stupiti na snagu a vezani su za četiri oblasti monitoringa.

Projekat će trajati do februara 2008. godine za kada je predviđena serija okruglih stolova na kojima će biti predstavljeni rezultati projekta. Nadamo se da ćemo našim monitoringom uspeti da sistematski i potkrepljeno ukažemo na neke slabosti domaćeg pravosuđa, što će konačno voditi efikasnijoj implementaciji načela vladavine prava u pravosudnom sistemu Srbije.

Marko **Kmezić**

Ako pravda stane...

Na ovoj strani nećete naći suprotstavljena mišljenja i debatu o pitanjima iz oblasti organizovanog kriminala, ratnih zločina, diskriminacije i nasilja u porodici. Autor ovog teksta misli da nema različitih strana i utisaka kada govorimo o civilizacijskim pitanjima kao što su: da li je ubistvo više hiljada civila odvratan zločin; da li je zabranjena diskriminacija na osnovu rase, nacionalne, verske, polne ili druge pripadnosti; da li treba efikasno goniti i kazniti one koji zlostavljaju žene; da li treba kazniti sve koji su učestvovali u pripremi i izvršenju ubistva predsednika vlade i otkriti potpunu istinu o ovoj zaveri.

Suđenje optuženima za ubistvo Zorana Đinđića, predsednika Vlade Srbije, traje već punih četrdeset meseci. To je petnaest meseci više nego što je pokojni premijer proveo na mestu prvog ministra. Suđenje je zvanično otvoreno u decembru 2003. godine. Mesecima pre toga su prikupljeni dokazi, sprovedene istražne radnje i pripremana optužnica. Optužnica koja je, u završnoj fazi, ipak prilagođavana, namerno ili nesvesno, očekivanim rezultatima parlamentarnih izbora koji su održani krajem godine u kojoj je Zoran Đinđić ubijen a Srbija samo četrdesetdva dana živela u atmosferi u kojoj su se kriminalci osećali nesigurno i ugroženo.

U optužnici je rečeno da su optuženi krajem 2002. i početkom 2003. godine stvorili zaveru „u cilju vršenja krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti SRJ za koje su predviđene kazne zatvora u trajanju dužem od 4 godine, radi sticanja dobiti i moći, pri čemu su članovi ove krimi-

nalne bande imali unapred određene uloge uz poštovanje interne discipline, planirajući delatnost organizacije primenom nasilja na duži period do osvajanja vlasti, a sve u nameri da se aktima nasilja, pre svega lišenjem života Predsednika Vlade Republike Srbije kao i drugih funkcionera saveznih i republičkih organa te drugim aktima nasilja, eksplozijama i dr. ugrozi ustavno uređenje i bezbednost SRJ i time stvori osećanje nesigurnosti kod građana...". Svima je jasno, a optužnicom je to, doduše nedovoljno, precizirano šta je bio osnovni motiv za ubistvo premijera Đinđića. Jasna su i osnovna pravila koja su važila u optuženoj kriminalnoj bandi: unapred određene uloge, disciplina, vršenje krivičnih dela i njihovo korišćenje za uznemiravanje javnosti i preuzimanje vlasti. Jedino nije jasno šta se to tačno dogodilo krajem 2002. godine pa je organizovanje bande vezano baš za taj trenutak.

Naime, šta razlikuje ponašanje članova klana i dela koja su i ranije vršili od planirane akcije u kojoj je ubijen Zoran Đinđić? To sasvim sigurno nije sastav grupe. Gotovo svi članovi grupe, uključujući i njene kolovođe, Mi-

lorada Ulemeka i Dušana Spasojevića, i ranije su bili organizatori ili izvršioци ubistava, podmetanja požara i eksplozija. Metodi rada su bili gotovo identični. Namera da se izazove uznemirenje javnosti i politička i opšta nestabilnost u zemlji karakterišu i ranije operacije ove grupe. To je uostalom i postignuto. Situacija u Srbiji je već bila potpuno nestabilna i pre kraja 2002. godine. Stvaranje uznemirenja i nestabilnosti nije bio cilj za sebe, nego deo namere da se u takvoj atmosferi ubije predsednik Vlade a da se onda preuzme vlast. Tačnije, da se u Srbiji nasilno, bez izbora, izazove promena vlasti. Zbog toga je očigledno da je ova kontinuirana akcija trajala mnogo duže - bar od sredine 2001. godine i pripreme i izvođenja pobune Jedinice za specijalne operacije.

Sušinska potraga za istinom i odgovornošću umešanih u ovaj zločin traje i više od pomenutih četrdeset meseci. Ona je počela u onom trenutku kada su delovi državnog aparata koji nisu bili kontaminirani uticajem zemunskog klana i njegovih pomagača, počeli opsežnu akciju pronalazjenja, hapšenja i deheroizacije kriminalaca odgovornih za seriju

teških krivičnih dela, uključujući i mnoga ubistva. Prekasno, dvanaestog marta, usledila je, prvi i jedini put, podrška javnosti za dovršavanje posla koji je podrazumevao rasturanje kriminalnog klana koji je pripremao državni udar u Republici Srbiji. Kao što je prekasno stigla, ova podrška je prerano nestala. Ubijana je podgrevanjem političke nestabilnosti u zemlji, diskreditovanjem specijalnog suda i specijalnog tužilaštva, uniformnim ukidanjima odluka prvostepennih sudova u nekim drugim slučajevima i čudnim ali predvidivim kadrovskim rešenjima na najosetljivijim mestima u bezbednosnom i pravosudnom sistemu.

Šta nam je onda preostalo? Da previše očekujemo od poštenih i hrabrih novinara? Da tražimo previše od zaštićenih svedoka i nezaštićenih sudija i tužilaca? Da mazohistički uživamo u saznanju da naše društvo u ovom trenutku nije sposobno za više? Ne može država koja želi da bude normalna da počiva na manjini sudija i tužilaca koji rizikuju sve da bi se ostvarila elementarna pravda. Ne smemo praviti kompromis oko zločina.

...

U utorak, 20. marta 2006. godine, sudsko veće koje sudi optuženima za ubistvo Zorana Đinđića je donelo odluku da ne sasluša nove svedoke. U tom trenutku je prvooptuženi Milorad Ulemek okrenuo leđa sudskom veću koje sudi i donosi odluke u ime naroda. Ivanu Stamboliću i Zoranu Đinđiću niko nije čuvao leđa... Sve je stvar poverenja.

Bojan **Đurić**

Suđenja za ratne zločine

Po završetku ratova i zločina počinjenih tokom poslednje decenije prošlog veka na teritoriji bivše SFRJ, ostao je teret prošlosti s kojim se sve novonastale države teško bore. Pored suđenja za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše SFRJ pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (Haškim tribunalom), nova prilika da se sa zločinima i odgovornošću suočimo jesu suđenja pred nacionalnim sudovima.

Suđenja za ratne zločine u Srbiji se vode pred Posebnim odeljenjem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu. Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije i Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu osnovani su u skladu sa Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u gonjenju počinilaca ratnih zločina donetim 2003. godine. Zakonskim amandmanima koji su usvojeni 2004. godine je predviđena mogućnost transfere pojedinih predmeta iz Haškog tribunala. Pored ovog zakona, za ovu oblast značajni su i drugi domaći zakoni i ratifikovane međunarodne konvencije.

Trenutno se pred većima za ratne zločine vode četiri postupka, dok se u fazi istrage nalazi više od 10 predmeta. Aktuelni su postupci u predmetima „Zvornik“, „Braća Bičići“, „Škorpioni“ i „Suva Reka“.

1. „Zvornik“

Tužilaštvo šestorici optuženih stavlja na teret izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva u opštini Zvornik tokom 1992. godine. Optužnicom im se stavlja na teret iseljavanje 1822 bošnjačka civila iz Kozluka, zločini u Domu kulture u Čelopeku i zločini na „Ekonomiji“ i „Ciglanji“. Suđenje je počelo u novembru 2005. godine i do sada je održano 48 glavnih pretresa. Ovo je prvi predmet koji je Haški tribunal ustupio srpskom pravosuđu u fazi istrage. Punomoćnici oštećenih zahtevali su tokom suđenja da se utvrdi povezanost Jugoslovenske narodne armije (JNA), a preko nje i rukovodstva SRJ, odnosno Republike Srbije i najavili su podnošenje tužbe za naknadu štete protiv Republike Srbije. Odgovor na ovakve primedbe iz tužilaštva bio je da ne žele da podižu optužnice za koje nemaju dovoljno dokaza, kao i da je svaki slučaj otvoren i da može biti proširen ukoliko tužilaštvo dođe do novih detalja i novih dokaza. U ovom predmetu veliki značaj za dokazni postupak ima saradnja tužilaštava Srbije i Bosne i Hercegovine kojom je omogućen lakši pristup svedocima iz BiH i svedočenje putem video linka iz Sarajeva. Na prethodnim glavnim pretresima svedočili su bivši zarobljenici koji su opisivali događaje u opštini Zvornik iz 1992. godine. Na ročištima održanim između 26. i 29. marta svedočili su bivši pripadnici redovnog i rezervnog sastava policije koji su imali dužnosti u Zvorniku i Čelopeku tokom 1992. godine. Svedoci su izjavili da su imali samo posredna saznanja da se u Domu kulture dešavaju zločini, da u Dom upadaju pripadnici paravojskih formacija i muče i ubijaju zatvorenike, ali su tvrdili da je lokalna policija bila nemoćna i u strahu od paravojske koje su maltretirale i same policajce. Svi su potvrdili da je u zverstvima u Domu kulture prednjačio Duško Vučković Repić, koji je

za Vidovdan 1992. u Čelopeku ubio šesnaest a ranio dvadeset ljudi. Duško Vučković bio je optužen u ovom predmetu a umro je desetak dana pred početak suđenja u Okružnom zatvoru u Beogradu. Svedok Spomenka Stojkić je prepoznala optuženog Branka Popovića kao čoveka koji je komandovao TO Zvornik i držao pod kontrolom praktično ceo grad i ispričala da je Popović zatvarao i maltretirao civile, te da je i nju samu priveo, držao zatvorenu i zlostavljao 76 dana bez ikakvog obrazloženja.

2. „Škorpioni”

Tužilaštvo petorici optuženih pripadnika paravojne formacije Škorpioni stavlja na teret izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Optužnicom im se stavlja na teret ubistvo šestorice zarobljenih lica muslimanske nacionalnosti na mestu Godinjske bare jula 1995. Suđenje je počelo u novembru 2005. godine, posle prikazivanja snimka egzekucije na suđenju Slobodanu Miloševiću u Haškom tribunalu. Suđenje se nalazi u završnoj fazi. U optužnici se navodi da su žrtve imale tretman „zaštićenih lica“ u smislu Ženevskih konvencija i da su kao pripadnici jedne strane u sukobu (bosanskih Muslimana), pale pod vlast druge strane u sukobu (srpske), za koju su ratovali Škorpioni, koji su imali obavezu da žrtvama obezbede određena prava koja im taj status pruža i da im ta prava garantuju. Prema navodima optužnice, optuženi ta prava nisu poštovali već su, kršeći odredbe Konvencije, zarobljena lica streljali.

Ono što zastupnici oštećenih ističu kao primedbu na optužnicu jeste propuštanje da se u njoj jedinica Škorpioni okarakterise kao jedinica koja je bila pod direktnom komandom Resora državne bezbednosti MUP Srbije što koriste kao argument za stav da Tužilaštvo za ratne zločine nastoji da izbegne povezivanje institucija Republike Srbije i SRJ s ratnim zločinima. Optužnica je tokom dokaznog postupka precizirana tako da se opuženima Aleksandru Mediću i Aleksandru Vukovu stavlja na teret blaži oblik izvršenja krivičnog dela. Umesto saizvršilaštva na teret im se stavlja delo izvršeno pomaganjem. Primedbe punomoćnika oštećenih su da je postojao zajednički umišljaj i da to što Medić i Vukov nisu pucali nije relevantno za kvalifikaciju krivičnog dela. Glavni pretres koji je bio zakazan za 7. februar je odložen.

Planirano iznošenje završnih reči je odloženo s obzirom da je sudsko veće odlučilo da sasluša još jednog veštaka povodom identifikacije jedne od žrtava. Na ročištu održanom 12. marta, DNK analizom, je utvrđen identitet šeste žrtve. Svedočio je Amor Mošović, član Komisije za nestale osobe BiH, koji je opisao gde su i na koji način pronađeni ubijeni za koje se, do otkrivanja snimka na kome se vidi kako pripadnici Škorpiona ubijaju šestoricu muškaraca, nije znalo kako su ubijeni. Za april je zakazano iznošenje završnih reči.

3. „Suva Reka”

Osmorici optuženih, od kojih su petorica u vreme izvršenja bili službenici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, tužilaštvo stavlja na teret izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva. U optužnici je navedeno da su 26. marta 1999. godine u Suvoj Reci naredili napad na civilno stanovništvo, ubistva, uništavanja imovine u velikim razmerama i iseljavanje civilnog stanovništva. Tom prilikom je ubijeno 46 članova porodice Beriša. Suđenje je počelo u oktobru 2006. i do sada je održano 16 glavnih pretresa. Ključni svedoci optužbe su pripadnici policije koji detaljno opisuju ubijanje albanskih civila i uklanjanje leševa iz Suve Reke.

Od 1. do 7. februara je pred Većem Posebnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu nastavljeno suđenje optuženima za zločin u Suvoj Reci izvođenjem novih dokaza. Ova svedočenja obeležila je očigledna solidarnost svedoka s optuženima i nemotivisanost svedoka da daju potpunu sliku svojih saznanja. Izuzetak je bio svedok Novica Đorđević koji je u svom svedočenju rekao da je video kako optuženi Slađan Čukarić ubija Abdulaha Ešljanija iz automatskog oružja. Svedok je detaljno opisao ubistva članova porodice Beriša, a njegov opis je u potpunosti bio u

skladu s opisom ovog događaja u optužnici. Ostali svedoci su tvrdili da tokom zločina i neposredno posle njega nisu znali šta se desilo u Suvoj Reci i da su se u to vreme nalazili na položajima u drugim mestima. Svedoci su insistirali na tome da su pripadnici porodice Beriša bili „poznati teroristi“ i da je u tom periodu Suva Reka bila puna terorista koji su ubijali srpske policajce i civile.

U nastavku suđenja, od 5. do 9. marta, svedočilo je više pripadnika policije koji su, kao i u ranijim svedočenjima, bili očigledno solidarni s optuženim. Nebojša Milojević i Milovan Fatić pokušali su svojim svedočenjem da negiraju svedočenje Novice Đorđevića. Kriminalistički tehničar, koji je u vreme zločina bio u Suvoj Reci, svedočio je da je čuo za ubistva tek kada je napustio ovo mesto. On je posle ubistva izvršio uviđaj, ali tvrdi da je tada na licu mesta našao samo tri spaljena leša, najverovatnije muškarca. Ovaj svedok je u januaru bio pomenut u svedočenju kao jedna od osoba koje su skupljale leševe, što je on negirao, ali bez objašnjenja zašto bi baš njega svedok optužio. Đorđevićev iskaz je u velikoj meri opovrgao već sledeći svedok, Nikola Mojzić, koji je rekao da Jovanović jeste vršio uviđaj ali da je na mestu zločina on video četiri leša. Ostali svedoci, uglavnom pripadnici MUP, rekli su da jesu videli veliki broj leševa ali da nisu znali da su to civili, članovi porodice Beriša. Svi svedoci su pokazali veliku nezainteresovanost za ono što se u Suvoj Reci desilo pravdajući svoje postupke tenzijama i sukobima sa Albancima tvrdeći da su verovali da su ubijeni pripadnici OVK.

4. „Braća Bitići”

Tužilaštvo dvojici optuženih, Sretenu Popoviću i Milošu Stojanoviću, koji su u vreme izvršenja bili pripadnici Operativno poternih grupa, koje su formacijski pripadale 124. interventnoj brigadi

Posebne jedinice policije, stavlja na teret izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 (tadašnjeg) KZJ. Optuženima se stavlja na teret da su 8. jula 1999. godine u Petrovom selu trojicu braće Bitići, inače američke državljanke, lišili prava na pravilno i pravično suđenje, tako što su ih neovlašćeno lišili slobode i predali N.N. pripadnicima MUP i SAJ koji su ih kasnije i ubili. Suđenje je počelo novembra 2006. Neposredni izvršioци i nalogodavci još uvek nisu otkriveni, dok je protiv Vlastimira Đorđevića, bivšeg načelnika Resora javne bezbednosti, pokrenuta istraga u vezi s ovim predmetom. Na prikupljanju podataka koji bi omogućili proširenje optužnice na neposredne izvršioce i one koji su ubistvo naredili zajedno sa srpskim rade i istražitelji FBI. Suđenje je nastavljeno ročištima održanim između 8. i 14. februara pred većem Posebnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu svedočenjima policajaca Dejana Stamenkovića i Aleksandra Nikolića koji su po naređenju optuženog Stojanovića, a zajedno sa njim, preuzeli iz Okružnog zatvora u Prokuplju braću Bitići, i prevezli ih u Nastavni centar u Petrovom selu, gde su ih predali optuženom Popoviću koji ih je zatvorio. Pored njih svedočili su tadašnji upravnik zatvora u Prokuplju Aleksandar Đorđević i nekolicina stražara koji su bili na dužnosti 8. jula 1999. kada su braća Bitići otpušteni sa izdržavanja kazne izrečene za prekršaj. Svedoci su bili i bivši pripadnici JSO koji su se u to vreme nalazili u kampu u Petrovom selu, osoblje koje je radilo u kampu i policajci koji su se tada nalazili na obuci u kampu. Oni su uglavnom potvrđivali samo one navode optužnice koje ne negiraju ni sami optuženi, ali nisu ukazali na nalogodavce i neposredne izvršioce. Jedini svedok čiji iskaz bi mogao dovesti do neposrednih izvršilaca je Nebojša Simić koji je bio na straži na ulasku u kamp u Petrovom selu kada je, prema njegovim rečima, optuženi Popović predao trojicu braće Bitići dvojici nepoznatih lica koja su imala policijske legitimacije. Simić je rekao da je jednog od te dvojice ljudi video i kasnije na jugu Srbije i da je tada taj čovek vozio Dušana Spasojevića, kasnije optuženog za ubistvo Zorana Đinđića. Tužilaštvo za ratne zločine objavilo je 28. februara da je podnelo zahtev za sprovođenje istrage protiv četiri lica zbog osnovane sumnje da su izvršila krivično delo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika kao pomagači i predložilo istražnom sudiji da se prema trojici lica odredi pritvor, što je ovaj, posle saslušanja, i učinio. Prethodne večeri (27. februara 2007) mediji su objavili da je privedeno pet lica u vezi ubistva braće Bitići, a da je jedan od privedenih Mileško Arsenijević, zamenik komandanta Žandarmerije, koji je 1999. godine bio šef Odseka za posebne jedinice MUP i koji je već bio svedok na suđenju za ubistvo braće Bitići.

U tužilaštvu nisu želeli da govore o imenima privedenih. Problemi koji inače postoje u procesima u kojima se sudi za ratne zločine a tiču se pribavljanja dokaza naročito su izraženi u ovom postupku. Uz priličnu vremensku distancu koja postoji u odnosu na događaje povodom kojih se vodi postupak, svedoci su se pokazali kao vrlo nepouzdana dokazno sredstvo. Među pripadnicima policije uglavnom postoje solidarnost i strah, pa oni izbegavaju da iznesu činjenice koje bi mogle teretiti njihove kolege. Pored toga, dvojica visokih oficira policije iz 1999, Goran Radosavljević Guri, tada komandir Nastavnog centra i Vlastimir Đorđević, tada načelnik resora Javne bezbednosti koji je, prema tvrdnji optuženog Popovića, naredio da se braća Bitići predaju za sada nepoznatim licima, nisu dostupni pravosudnim organima i za njima su raspisane poternice.

Nastavak suđenja nije se odvijao onako kako je predviđeno na prethodnom glavnom pretresu. Milisav Vučković i Mile Vučićević koji su 1999. bili na mestu načelnika odeljenja policije, odnosno načelnika SUP Prokuplje, a trebalo je da svedoče na glavnom pretresu 21. marta, privedeni su uz određivanje pritvora. Svedočio je Radomir Đerić, koji je 1999. bio zamenik Radosavljevića. On je izjavio da je i sam učestvovao u zatrpavanju leševa koji su doveženi s Kosova u jednu od grobnica, a da je o postojanju grobnica znao i Goran Radosavljević koji nije bio u kampu kada su tamo bila zatvorena braća Bitići jer je tada bio na odmoru. Po povratku u kamp, Radosavljeviću je optuženi Popović ispričao da je imao zatvorenike u kampu, da je imao vrlo neprijatan telefonski razgovor s generalom Vlastimirom Đorđevićem koji mu je naredio da ih preda ljudima koji će doći po njih. Svedok je tvrdio da je postavio pitanje identiteta tih ljudi a da je Đorđević vikao na njega i pretio, pa je Popović izvršio naređenje. Svedok Boško Radjoković, kriminalistički tehničar OUP Kladovo, ispričao je kako je vršio ekshumaciju u Petrovom selu. Rekao je da su tela braće Bitići pronađena u masovnoj grobnici ali odvojeno od drugih leševa i da su ova tri leša bila svežija jer su zakopana kasnije.

Pored pomenutih Vučkovića i Vučićevića, istraga se od kraja februara vodi protiv još dva lica, a od ranije protiv generala Đorđevića. Ukoliko bude podignuta optužnica protiv lica koja su pod istragom ili nekih drugih lica (pre svega neposrednih izvršilaca ubistva i eventualno drugih nalogodavaca i organizatora osim Đorđevića) verovatno će biti neophodno ponovo obaviti najveći broj procesnih radnji. Suđenje će se

nastaviti 10. aprila kada bi trebao da bude izvršen uviđaj u Petrovom selu.

5. „Ovčara”

Ponovljeno suđenje za zločine na poljoprivrednom dobru Ovčara kod Vukovara je počelo 12. marta pred većem Posebnog odeljenja kojim predsedava sudija Vesko Krstajić. Prvi dan suđenja bio je obeležen zahtevom advokata obrane za izuzeće sudskog veća koji je odbijen. Pre početka ponovnog suđenja advokati obrane obratili su se javnosti na konferenciji za medije žaleći se na navodnu pristrasnost sudskog veća. Hrvatski Savez udruženja porodica žrtava zatočenih i nestalih izdao je saopštenje u kome se kaže da niko iz udruženja neće ići na ponovno suđenje jer „ne žele biti statisti u toj predstavi za potrebe srbijanske politike”. Oni su rezignirani što je Vrhovni sud Srbije ukinuo presudu iako je suđenje bilo korektno i profesionalno. Kako su oni očekivali podizanje novih optužnica umesto ukidanja presude, smatraju da ovaj proces trpi jak uticaj politike koja stoji na putu kažnjavanja zločinaca. Optuženi su i ovog puta negirali navode iz optužnice i izjasnili se da nisu krivi.

Fotografija preuzeta sa sajta Voice of America

6. „Ovčara 2”

Vrhovni sud Srbije potvrdio je presudu Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu koje je proglasilo krivim Milana Bulića. On je u izdvojenom postupku osuđen na osam godina zatvora zbog učešća u streljanju zarobljenika na Ovčari kod Vukovara. Zbog Bulićevog teškog zdravstvenog stanja, Vrhovni sud je smanjio kaznu od osam godina zatvora, izrečenu u

prvostepenom postupku, na dve godine. Milan Bulić bio je pripadnik Teritorijalne odbrane Vukovara i osuđen je zbog okrutnog postupanja prema ratnim zarobljenicima koje je tukao i maltretirao.

Najviše pažnje u medijima prethodna tri meseca bilo je posvećeno raspisivanju poternice za Goranom Radosavljevićem Gurijem. Špekulisalo se o njegovom trenutnom mestu boravka i razlozima napuštanja zemlje. Svedočenje bivšeg radnika MUP Svetozara Protića na suđenju optuženim za ubistvo braće Bitići u kojem je on opisao kako je u četiri navrata prevezio leševe sa Kosova kamionom u Srbiju, gde su kasnije zatrpavani u masovnim grobnicama, a sve po naređenju i u organizaciji vrha policije, nije značajnije privuklo pažnju javnosti.

Ova činjenica govori o ravnodušnosti i potiskivanju istine o tragičnim događajima na Kosovu tokom 1998. i 1999. i nespremnosti većeg dela javnosti da se suoči s prošlošću i jasno osudi zločine srpskih oružanih snaga na Kosovu. Redovno i objektivno o suđenjima za ratne zločine izveštavaju dnevni list *Danas*, nedeljnik *Vreme* i *RTV B92*, dok im ostali mediji uglavnom ne posvećuju pažnju izuzev kada prenose izjave pojedinih svedoka koji pokušavaju da diskredituju iskaze svedoka koji potvrđuju navode optužnica.

Tokom tromesečnog praćenja suđenja za ratne zločine primećeno je nekoliko problema koji zavređuju posebnu pažnju. To su, pre svega, problemi vezani za kapacitet Službe za otkrivanje počinilaca ratnih zločina. Pored toga, zbog sve većeg broja slučajeva koje tretira Specijalno tužilaštvo, sadašnja finansijska podrška države nije dovoljna. Uzimajući u obzir da trenutni godišnji budžet iznosi oko 450 000 evra, ovakvu preporuku dao je i Savet Evrope.

U vezi svedočenja pred sudom primećujemo dva problema. Prvi je problem solidarnosti svedoka pripadnika MUP s optuženim kolegama. Iz ovakve solidarnosti proizilazi odbijanje svedoka da svojim saznanjima optuže kolege. Drugi problem tiče se straha koji imaju svedoci optužbe. Ni institut zaštićenog svedoka nije u potpunosti otklonio ovaj problem. Poslednji izazov koji smo za sada identifikovali je problem nedostupnosti pojedinih optuženih ili svedoka domaćem pravosuđu. Za njegovo rešavanje potrebna je veća angažovanost ali i odlučnost organa izvršne vlasti kao i bolja međunarodna saradnja u pronalaženju lica sa međunarodnih poternica.

Od nekažnjivosti do odgovornosti

U Beogradu je 17. marta 2006, u organizaciji Fonda za humanitarno pravo, održana konferencija „Od nekažnjivosti do odgovornosti“. Cilj konferencije bio je da se identifikuju i protumače razlozi koji dovode do nekažnjavanja ratnih zločina i politički ili etnički motivisanih ubistava. Učesnici skupa su bili novinari, predstavnici pravosuđa, nevladinih organizacija i policije.

Posebna panel diskusija u okviru ove konferencije bila je posvećena pitanju odgovornosti za ratne zločine i masovna kršenja humanitarnog prava. Posle izlaganja o strukturi Posebnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu, zakonskim izmenama, tehničkim uslovima i načinu rada, otvoreno je pitanje postojanja ili nepostojanja volje da se zločinci kazne. Kako domaće zakonodavstvo, makar u delu koji se bavi ratnim zločinima, ispunjava visoke standarde, a po rečima predstavnika pravosuđa, nadležna sudska veća i tužilaštva rade „punom parom“, nameće se pitanje kada će i kako svi zločinci biti kažnjeni. Istina je da ratni zločin ne zastareva, ali protekom vremena dokazivanje ratnih zločina postaje sve teže. Jedan od ključaka učesnika skupa je da će, ukoliko se kroz sudske procese ne dođe do krivaca i istine o događajima iz nedavne prošlosti, ostati previše prostora za površno i zlonamerno tumačenje te prošlosti, besramno negiranje surovih ubistava i beskonačno vredanje žrtava.

Na konferenciji se govorilo i o strukturi i načinu rada Službe za otkrivanje ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Dobra saradnja Specijalnog tužilaštva za ratne zločine i Službe za otkrivanje ratnih zločina osnov je i uslov za vođenje krivičnih postupaka. O problemima s kojima se oni suočavaju i o efikasnosti njihovog rešavanja bilo je malo reči iako je posmatračima suđenja jasno da u policiji ne postoji (efikasna) volja da se njihovi redovi očiste od onih koji su u zločinima učestvovali ili su ih tolerisali. Kolegijalnost se u ovom slučaju pre može okarakterisati kao prikrivanje krivičnog dela.

Formiranjem Službe za otkrivanje ratnih zločina, saradnja policije i tužilaštva je, po rečima obe strane, znatno bolja, ali je jasno da u vreme kada su postojeće optužnice pisane nije bilo tako. Veliki problem je i nespremnost policajaca da rade u ovoj službi. Pojedincima koji se odluče za takav posao nije obezbe-

đena stimulacija kroz veće plate i beneficije, a kod kolega ne nailaze na saradnju, između ostalog i zato što se pripadnici policije često pojavljuju kao izvršioци krivičnih dela koja ova služba treba da istražuje.

Na konferenciji je kritikovana praksa Vrhovnog suda Srbije koji ukida i vraća na ponovno suđenje prvostepene presude za ratne zločine. Ovakvo postupanje ne doprinosi efikasnosti postupka, a svakako urušava ionako krhko poverenje koje u institucije imaju porodice žrtava, građani Srbije i međunarodne institucije.

Dodatni problem za pravosudne organe jeste pritisak javnog mnjenja u kojem su mnogi od najgorih zločinaca slavljani kao najveći nacionalni heroji. Svakako je sada u rukama tužilaštva i suda da svojim opsežnim istragama, beskompromisnim optužnicama i hrabrim presudama društvo očiste od lažnog patriotizma iza kojeg se već godinama uspešno kriju ubice i pljačkaši.

Nevena **Dičić**

Suđenja za organizovani kriminal

Postupci pred Posebnim odeljenjem za organizovani kriminal Okružnog suda u Beogradu („Specijalni sud“) vode se u skladu s odredbama Zakonika o krivičnom postupku (ZKP). Zbog značaja ovih postupaka, ZKP predviđa posebne institute po uzoru na strana zakonodavstva koji se prvi put primenjuju pred domaćim sudovima. Primena instituta **prikrivenog islednika**, a naročito instituta **svedoka saradnika**, omogućile su pribavljanje ključnih dokaza u postupcima pred Specijalnim sudom protiv organizovanih kriminalnih grupa. Inkriminisanje ovakvih dela krivičnim zakonodavstvom prvi je korak u borbi protiv ovog specifičnog oblika kriminala, dok efikasna primena kroz sudske postupke i uspostavljanje sudske prakse predstavljaju zadatak za domaće pravosuđe.

Početak godine je u Posebnom odeljenju Okružnog suda u Beogradu obeležio nastavak suđenja za ubistvo Zorana Đinđića i početak suđenja optuženim pripadnicima tzv. stečajne mafije. U toku februara nastavljena su suđenja u predmetima ubistva Zorana Đinđića, falsifikovanja pretplatnih karata Gradskog saobraćajnog pre-

duzeća i trgovine ljudima, dok je suđenje u postupku „stečajna mafija“ odloženo za početak marta. U martu je završeno izvođenje dokaznog postupka u predmetu ubistva Zorana Đinđića, nastavljeno je suđenje „stečajnoj mafiji“ i donete su dve presude u okviru suđenja za trgovinu ljudima.

1. „Ubistvo premijera“

Posle tri godine, suđenje za atentat na Zorana Đinđića ušlo je u završnu fazu. Januarsko ročište počelo je svedočenjem Boška Jovića i Aleksandra Popovića, pripadnika rasformirane JSO koji su pružili alibi za optuženog Zvezdana Jovanovića navodeći da su sa optuženim bili u njegovom stanu u vreme ubistva premijera. Alibi je, svedočenjima Mirjane Jelić i Dušana Tizića, pružen i optuženom Aleksandru Simoviću. O kretanju optuženih Milorada Ulemeka i Zvezdana Jovanovića tokom 11. marta 2003. godine su svedočila tri svedoka odbrane, pripadnici rasformirane JSO, Mićo Petraković, Dragoslav Krsmanović i Zoran Gulić. U njihovim svedočenjima iznete su tvrdnje da su optuženi Ulemek i Jovanović 11. marta boravili u Centru JSO u

Kuli. Ovi svedoci su naveli da je optuženi Ulemek komunicirao s jedinicom i posle atentata i to pismom u kojem im je poručio „da on sa tim nema ništa“. Tužilac je izneo stav da su ovi iskazi lažni s obzirom na brojna neslaganja u međusobnim iskazima, kao i sa iskazima optuženih, što je najočiglednije u slučaju Simovića.

Zašto su svedoci odbrane čekali tri godine i zašto njihovi iskazi nisu dati ranije? Na tužiočevo pitanje svedocima zašto u ranijoj fazi postupka nisu pružili alibije optuženima, neki svedoci su gotovo identičnim odgovorom izjavili da su oni pojedininim zvaničnicima izvršne vlasti izneli svoja saznanja, dok su drugi tvrdili da nisu znali da to treba da učine kao i da ih „niko nije ni zvao“. Suđenje je nastavljeno prikazivanjem snimka na kojem optuženi Jovanović pokazuje mesto na Fruškoj Gori gde je vežbao za atentat, kao i gde se nalazio u pokušaju atentata na Đinđića kod hale Limes. Ovaj snimak je još na početku suđenja bio izdvojen iz spisa, da bi odlukom Vrhovnog suda Srbije ta

odluka bila ukinuta, a sudećem veću ostavljena sloboda da samo odluči hoće li snimak koristiti kao dokaz. Odbijeni su predlozi advokata odbrane za izvođenje dokaza među kojima su se našli i zahtevi da se saslušaju kao svedoci još neke ličnosti iz javnog života. Predsednica veća obrazložila je odluku konstatujući da su svi odbijeni predlozi kao dokazi suvišni, dovoljno ispitani u istrazi ili bi mogli biti predmet nekog drugog postupka.

Značajan momenat u toku postupka bilo je svedočenje Nenada Šarea, bivšeg pripadnika JSO i svedoka saradnika u postupku za ubistvo Ivana Stambolića, koji je pozvan radi identifikacije oružja iz kojeg je pucano na premijera. Takođe, tvrdnje Zvezdana Jovanovića da je 11. marta 2004. izvodio padobranske skokove u Kuli osporavane su izjavama svedoka, pilota i mehaničara helikoptera, koji tvrde da toga dana nisu videli.

Sud je u martu odbio predlog advokata Srđe Popovića, zastupnika Ružice Đinđić, da se u svojstvu svedoka saslušaju nosioci izvršne vlasti koji bi mogli razjasniti politički motiv ubistva. U martu je najveću pažnju medija izazvalo svedočenje generala Ace Tomića koje nije doprinelo saznanju novih činjenica pošto je sudija Mesarović zabranila pitanje advokata Popovića o Tomićevoj povezanosti i susretima s Ulemekom i drugim optuženima, uz obrazloženje da je pitanje zasnovano na informacijama koje ne predstavljaju sastavni deo spisa predmeta, već na delu koji je iz spisa izdvojen i deo je iskaza koji je optuženi Dušan Krsmanović dao u istražnom postupku u predmetu Zemunski klan.

Odbijen je i zahtev punomoćnika oštećene Popovića da se u spise predmeta kao dokaz uvrste transkripti razgovora svedoka saradnika Milenkovića i njegovog tadašnjeg advokata Biljane Kajganić iz razloga formalnog nedostatka naredbe

istražnog sudije o prisluškivanju Milenkovića (naredba nije sadržala datum; pored toga, sporno je i dostavljanje transkripta tadašnjem predsedavajućem sudiji Marku Kljajeviću).

U toku tromesečnog monitoringa rad sudećeg veća ponovo je opstruiran u vidu pritiska na predsednicu veća Natu Mesarović koja je primila MMS poruke uznemiravajuće sadržine. Zaštita nezavisnosti rada suda je prerogativ izvršnih ograna, koji trenutno nisu u mogućnosti da pronađu izvršioca ovog krivičnog dela, što predstavlja nedopušten i nesankcionisan pritisak na rad suda. Još jedan vid pritiska na predsednicu veća predstavlja tužba nekadašnjeg advokata svedoka saradnika Milenkovića, Biljane Kajganić, povodom navodno nezakonitog postupanja u vršenju sudijske funkcije. Kao vid pritiska moglo bi se tumačiti i ponašanje prvooptuženog Ulemeka tokom završnog dela dokaznog postupka. Ulemek je okrenuo je leđa sudećem veću i izjavio da time izražava svoje nepoštovanje prema sudu nakon čega je udaljen sa suđenja do kraja dokaznog postupka i iznošenja završnih reči.

Važno je istaći da su povodom iznetih navoda svedoka saradnika Milenkovića u pogledu delatnosti zemunskog klana, te njegove povezanosti sa državnim strukturama i istaknutim javnim ličnostima, pripadnici UBPOK pokrenuli istragu u cilju utvrđivanja istinitosti.

2. „Stečajna mafija”

Sredinom januara počelo je suđenje organizovanoj kriminalnoj grupi nazvanoj *stečajna mafija*. Prema optužnici, pripadnici ove grupe se terete za izvršenje 105 krivičnih dela, kao i za nanošenje štete državi u vrednosti od 50 miliona evra. Ovaj postupak je karakterističan po neuobičajeno dugoj optužnici koja ima čak 181 stranu. Pored duge optužnice pojavljuje se i veliki broj lica koja će učestvovati u postupku - optuženih, kao i njihovih advokata, 227 svedoka tužilaštva i više od hiljadu materijalnih dokaza. U februaru su podnete dopunske krivične prijave protiv optuženih Miljka Živojinovića, Grujice Davidovića i Miloša Nedeljkovića, dok je u martu dopunjena krivična prijava protiv Slobodana Radulovića koji se sumnjiči da je sa Svetlanom Pantović naneo štetu „C marketu“ u iznosu od 1,4 milijarde dinara. Optuženom Đorđu Antelju produžen je pritvor u trajanju od 30 dana, Slobodan Radulović je u bekstvu, dok će za optuženim Živojinovićem biti raspisana poternica u slučaju daljeg neodazivanja sudu.

Na prvom martovskom ročištu prvooptuženi Goran Kljajević je pred sudskim većem izjavio da više neće iznositi svoju odbranu i da će u nastavku suđenja iskoristiti pravo da se brani ćutanjem, dok je drugooptuženi, advokat Nemanja Jolović, započeo iznošenje odbrane. Jolović je negirao izvršenje krivičnih dela za koja se tereti (nanošenje štete preduzeću „C market“, i nezakonitu prodaju preduzeća BIM „Slavija“ i „Invest zavod“ u kojima je bio stečajni upravnik). Kako bi potkrepio svoje tvrdnje, optuženi je sudu dostavio dokument iz Trgovinskog suda kojim se negira postojanje duga „C marketa“. Pored negiranja optužbi, Jolović tvrdi da je suma od 20 miliona nanete štete izmišljena i lažna, te da je ceo postupak namestila „korumpirane Vlade koja je u vlasti tajkuna“. Svoju odbranu je iznela i četvorooptužena Delinka Đurđević. Optužena se tereti za pripadništvo ovoj organizovanoj grupi kao i za kršenje zakona od strane sudije. Đurđević je negirala izvršenja krivičnih dela, izjasnivši se da nije kriva i da osporava svaki navod optužnice. Kontinuirano dopunjavanje krivične prijave u ovom predmetu ukazuje da za policiju istraga još nije završena, pa se može se očekivati da najduža optužnica u Srbiji bude još duža.

3. „GSP mafija“

Optužnicom Specijalnog tužilaštva na teret 14 optuženih lica se stavlja izvršenje krivičnog dela zločinačko udruživanje i falsifikovanje znakova za vrednost. Na ročištima održanim tokom februara, optuženi Gojko Samardžić, Goran Karović, Borislav Ivanović i drugi priznali su da su oštetili državu prodajom falsifikovanih markica za prevoz u iznosu od 128 miliona dinara. Provoptuženi Samardžić je priznao da je idejni tvorac ovog krivičnog dela, ali ne i organizator zločinačkog udruženja. Optuženi Ivanović takođe priznaje falsifikovanje i prodaju, ali negira kriminalno udruživanje tvrdeći da ostale optužene ne poznaje. Specijalno tužilaštvo navodi da je ova grupa prodala ukupno 5,7 miliona lažnih markica i na taj način ostvarila protivpravnu imovinsku korist na štetu države. Optuženi su kao motiv za izvršenje krivičnih dela naveli troškove lečenja u inostranstvu.

Poslednje nedelje marta otkrivena je još jedna kriminalna grupa koja se bavila falsifikovanjem i nezakonitom prodajom GSP markica. Uhapšena

lica su vršila prodaju u Beogradu i Banjaluci, tako što su bila podeljena u dve grupe beogradsku i banjalučku grupu. Zvaničan iznos štete nije saopšten javnosti jer policijska istraga još traje.

4. „Drumska mafija“

Vrhovni sud Srbije je odbio žalbe 26 optuženih povodom rešenja Okružnog suda u Beogradu da im se produži pritvor u trajanju od 30 dana. Tužilaštvo je optužnim aktom obuhvatilo 53 lica koja su izdavanjem lažnih kartica za naplatu putarine oštetila državu i protivpravno stekla 6,5 miliona evra.

5. Predmet trgovine ljudima

Donošenjem presude za izvršenje krivičnog dela trgovine ljudima pred Posebnim odeljenjem za organizovani kriminal okončana su dva postupka.

U prvom predmetu, petorica optuženih lica terećeni su za krivično delo trgovine ljudima, koje su izvršili prebacivanjem D.L. iz Mađarske u Italiju radi bavljenja prostitucijom. U februaru su advokati odbrane tražili oslobađajuću presudu za optužene, pozivajući se na nezakonito snimljene razgovore i nedostatak dokaza u postupku. U martu Miroljub Radivojević i Miodrag Milanović osuđeni su na pet godina, Gradimir Rilaković na pet i po, Goran Gmijović na četiri, a Marko Begović na tri godine zatvora. U drugom predmetu sudsko veće donelo je presudu dvanaestorici optuženih za krijumčarenje i trgovinu ljudima. Ova lica su optužena da su prebacivala kineske državljanke preko Srbije u Italiju. Među osuđenim licima nalaze se i tri kineska državljanina. Pored zatvorskih kazni sudsko veće je donelo i rešenje o oduzimanju protivpravno stečene koristi za okrivljene Simića, Ahmetovića, Opsenicu i Šćopa, dok je trojici kineskih državljanica izrečena i mera trajnog proterivanja iz Srbije. Osvrćući se na izveštaje Ujedinjenih Nacija i OEBS, koji govore o velikoj razgranatosti trafikinga u Srbiji i upozoravaju na njegovo suzbijanje, donete presude su od izuzetne važnosti. Činjenica da su u jednom mesecu donete dve osuđujuće presude stvara utisak da Srbija čini dovoljno da se trafiking zaustavi, međutim, uzimajući u obzir podatke agencija koje se bave problemom trafikinga, prvenstveno organizacije ASTRA, primećujemo da glavni problem ostaje činjenica da veliki broj slučajeva trafikinga ostane neprijavljen.

Zabrana diskriminacije

Posle pada režima Slobodana Miloševića, Vlada dr Zorana Đinđića pokušala je da podstakne jačanje poštovanja i zaštite ljudskih prava. Ipak, okrenuta ekonomskim pitanjima i poboljšanju standarda građana, ova Vlada je u velikoj meri zanemarila zabranu diskriminacije. Ni Vlada premijera Koštunice ne posvećuje dovoljno pažnje problemu diskriminacije u Srbiji, tako da se već 2004. godine beleži rast etnički motivisanih incidenata gde su najčešće žrtve bili Romi. Učestalo je i maltretiranje lica drugačije seksualne orijentacije i predstavnika njihovih udruženja. Pitanje diskriminacije u Srbiji postavljeno je i pred Parlamentarnom skupštinom Saveta Evrope i Evropskim parlamentom. Ipak, ni opisani događaji nisu pokrenuli izvršnu vlast da učini pomak na zakonodavnom planu. Zakonodavstvo iz ove oblasti ostaje parcijalno i nepotpuno. Nepostojanje pravne regulative prati i veoma skromna sudska praksa. Srbija je članica brojnih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji predviđaju zabranu diskriminacije. Novi Ustav Srbije, donet u novembru 2006. godine, propisuje zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu (čl. 21). Međutim, Srbija još uvek nije usvojila opšti zakon o zabrani diskriminacije. Za sada postoji samo model zakona koji u trenutku pisanja ovog izveštaja nije u skupštinskoj proceduri.

Na neophodnost donošenja ovog zakona ukazivali su Komitet za ljudska prava u preporukama za SCG iz 2004 ([Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, 30/07/2004, CCPR/CO/81/SEMO](#)) i Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava u komentarima na izveštaj SCG o poštovanju obaveza preuzetih ratifikovanjem Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima ([Concluding Observations by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Serbia and Montenegro E/C.12/1/Add.108](#)). Evropska komisija, u izveštaju o spremnosti SCG za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, takođe ističe ovaj nedostatak pravnog poretka Srbije. Bilo je nekoliko predloga opšteg antidiskriminacionog zakona: predlog Instituta za uporedno pravo iz 2002. godine; predlog Centra za unapređivanje pravnih studija (CUPS) iz 2004. godine; predlog Koalicije protiv diskriminacije iz 2006. godine; i poslednji predlog koji je nastao u okviru projekta koji

sprovodi kancelarija Ujedinjenih nacija - program za razvoj (UNDP) u partnerstvu sa Službom za ljudska i manjinska prava. Ovaj model sadrži definicije osnovnih pojmova, predviđa osnivanje Komisije za zaštitu ravnopravnosti i poseban parnični postupak. U toku je javna rasprava oko predloženih modela.

Za razliku od od svakodnevnog života, domaća sudska praksa nije bogata slučajevima proceuiranja diskriminacije. Najčešći su slučajevi diskriminacije manjina, pogotovu romske populacije, ali i ostalih ranjivih grupa: seksualnih manjina (LGBT), osoba sa invaliditetom, osoba koje žive sa HIV/AIDS-om i drugih. Nepoštovanje načela rodne ravnopravnosti je još jedna odlika društvenog života u Srbiji.

Nejednako tretiranje ostaje zabeleženo u izveštajima nevladinih organizacija koje se bave ugroženim grupama ali retko dolazi do pokretanja sudskih postupaka. Razlozi su različiti. Jedan od razloga očigledno jeste nepostojanje adekvatne procedure zaštite. Druge razloge treba tražiti u opštoj karakteristici pravne svesti kod građana Srbije. Naime, građani vrlo često nisu svesni koja su njihova prava i koliki su potencijalni dometi postupaka za njihovu zaštitu. U takvim okolnostima se često dešava da osobe (ili grupe) čija se prava na jednak tretman krše nisu u stanju da to kršenje prepoznaju kao protivpravan (diskriminatoran) čin. Dešava se, međutim, i da oni čije je pravo povređeno ne pokreću sudske postupke i kada su svesni da postoji zakonska zaštita. Strah od javnog prezentovanja statusa i velike stigmatizacije u društvu pojedinih ranjivih grupa glavni su motivi njihove pasivnosti.

Iako bi se navedeni slučajevi diskriminacije mogli naći pred sudom shodno odredbama važećih zakona, to se ne dešava zato što je diskriminaciju jako teško dokazati. Zato je važno da opšti zakon o zabrani diskriminacije, kojim bi dokazivanje bilo olakšano a evropski standardi primenjeni, bude što pre usvojen.

Pravo je pitanje zašto taj broj nije u srazmeri sa brojem životnih događaja vezanih za diskriminaciju. [Istraživanje](#) koje je u decembru 2006. godine, za potrebe Beogradskog centra za ljudska prava sproveo Strateški marketing, pokazuje da samo 9%

građana ima poverenje u sudstvo. Kao najčešći razlozi za takav stav navode se sporost i neefikasnost sudova. Pored toga, žrtve diskriminacije često nisu dovoljno informisane o svojim pravima. U prilog ovome ide i podatak da postupke vezane za diskriminaciju uglavnom pokreću i vode nevladine organizacije. U želji da dobijemo potpuniju sliku o slučajevima diskriminacije i eventualnim sudskim postupcima vezanim za diskriminaciju, kontaktirali smo veliki broj nevladinih organizacija koje se bave ovom temom.

U [prethodnim izveštajima](#) smo naveli problem otežanog pristupa informacijama o tekućim postupcima koji su vezani za diskriminaciju. Ovih postupaka, prema našim saznanjima, skoro da i nema. Do takvog zaključka došli smo analizirajući odgovore sudova koje smo dobili na naš zahtev za pristup informacijama od javnog značaja.

Jedini predmet do koga je grupa koja prati suđenja u oblasti diskriminacije došla je suđenje vlasniku splava Akapulko i dvojici radnika obezbeđenja na splavu Akapulko koji su optuženi za povredu ravnopravnosti građana po članu 128 Krivičnog zakonika Srbije. Postupak se već nalazi u fazi glavne rasprave. Grupa srpskih državljana, romske nacionalnosti je planirala je da poseti splav Akapulko. Na ulazu su ih dočekala dvojica radnika obezbeđenja. Grupi Roma nije dozvoljeno da uđu uz obrazloženje da je u toku privatna zabava. Oštećeni tvrde da nisu pušteni unutra samo zato što su Romi. Ograničenost dokaznih sredstava je jedan od ključnih problema dokazivanja diskriminacije i u ovom slučaju.

Situaciono testiranje je jedan od efikasnih postupaka za lakše dokazivanje diskriminacije. Upravo ovaj dokaz korišćen je u ovom predmetu tako što su odabrane dve grupe mladića koje su zadovoljavale iste kriterijume u pogledu odevanja, higijene i pristojnog ponašanja. Jedina razlika bila je u tome što su prvu grupu činili Romi a u drugoj nije bilo Roma. Obe grupe su pokušale da uđu na splav Akapulko. Prvoj grupi u kojoj su bili Romi nije dozvoljeno da uđe od strane obezbeđenja kluba pod izgovorom da je klub pun. Druga grupa je nešto kasnije ušla bez problema.

U postupku je, kao uslov za uzimanje rezultata situacionog testiranja kao relevantnog dokaza, sudsko veće zahtevalo da pred sudom svoj iskaz

daju svi svedoci koji su u testiranju učestvovali. Ročište kojem smo nameravali da prisustvujemo ukazalo je kako prethodno opisan zahtev može predstavljati problem pošto zbog nepojavljivanja svedokinje koja je organizovala i bila glavni učesnik u situacionom testiranju, ročište nije ni održano i odloženo je za 17. april 2007. godine. Zastupnica oštećene strane smatra da sudije ne gledaju blagonaklono na situaciono testiranje kao dokaz, iako je, posle presude Vrhovnog suda Srbije u slučaju Krsmanovača, situacija u praksi nešto bolja. Ipak, važno je konstatovati da se situaciono testiranje ne može primeniti kao dokaz u svim situacijama i za sve ugrožene grupe.

Govor mržnje

Na inicijativu nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava pokrenuto je više postupaka pred sudovima u Srbiji za utvrđenje postojanja „govora mržnje“. Treba istaći nespremnost sudova da se bave ovim pitanjem. Dosadašnja praksa pokazuje da sudije uglavnom odbacuju ovakve tužbe kao nedozvoljene bez ulaženja u raspravu o meritumu.

Komiteš pravnik za ljudska prava pokrenuo je do završetka rada na ovom izveštaju ukupno jedanaest postupaka. Tužbe za govor mržnje su podnete, prema Zakonu o javnom informisanju, Okružnom sudu u Beogradu, koji se po prijemu podnesaka oglasio stvarno nenadležnim pa su tužbe upućene Prvom opštinskom sudu u Beogradu. Jedna tužba je po izvinjenju autora spornog teksta povučena. U šest slučajeva prvostepeni sud je odbacio tužbe kao nedozvoljene, bez rasprave o suštini, nakon čega je izjavljena žalba. Ostali postupci su u toku. Inicijativa mladih za ljudska prava pokrenula je nekoliko postupaka pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu. Tužbe su uglavnom odbijane a jedan postupak je još uvek u toku.

Govor mržnje u medijima

Predsednik Stranke srpskog jedinstva Borislav Pelević je početkom februara održao konferenciju za medije na kojoj je najavio podnošenje tužbe protiv autora i producenata dokumentarnog serijala „Jedinica“. Pelević je pritom izjavio da je ceo serijal „falsifikat koji je namerno antisrpski napravljen“ i da je TV B92 (jedan od producenata serijala) plaćena da vodi „antisrpsku politiku“,

nazvavši novinare „potplaćenim, pijanim ili drogiranim”. Pelević se nije libio ni da iznese niz aluzija na račun nacionalne pripadnosti autora i odgovornog urednika B92 (detaljnije na [sajtu ANEM](#)).

Slični incidenti se često ponavljaju, a naročito zabrinjava učestalo prenošenje ovakvih izjava u medijima. Reakcija Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM) predstavlja u tom smislu pozitivnu stranu celog ovog slučaja. Naime, ANEM je pozvao svoje članice i ostale medije da ne dozvole da budu iskorišćene za širenje mržnje, naglašavajući da Pelevićevo pravljenje spiska nacionalno podobnih novinara podseća na retoriku devedesetih. Ova medijska asocijacija je zato izrazila solidarnost sa kolegama novinarima i podršku zbog opasnosti i pritiska kojima su izloženi baveći se svojim poslom.

Predstavljen izveštaj «Diskriminacija u Srbiji»

U beogradskom Medija centru je početkom februara predstavljen izveštaj Koalicije protiv diskriminacije pod nazivom „Diskriminacija u Srbiji” (izdanje Centra za unapređivanje pravnih studija, Beograd, 2007).

Koaliciju protiv diskriminacije, uz podršku Švedskog helsinškog odbora za ljudska prava, osnovale su u martu 2005. godine nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija (CUPS), Inicijativa mladih za ljudska prava, Odbori za ljudska prava u Srbiji - CHRIS, „VelikiMali” iz Pančeva, LABRIS – grupa za lezbijska ljudska prava, GAYTEN-LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom i Glas razlike. U izradi izveštaja učestvovao je i za sada neformalni član Koalicije, Q-Club – udruženje osoba ugroženih HIV/AIDS-om. Koalicija protiv diskriminacije formirana je da bi informisala javnost o slučajevima diskriminacije u cilju podržavanja uvođenja i primene antidiskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu.

Na konferenciji za medije je predstavljena jedinstvena publikacija ove vrste u zemlji (dosadašnji objavljeni izveštaji odnosili su se na ukupno stanje ljudskih prava, a ne samo na diskriminaciju). Čla-

nice Koalicije predstavile su saznanja do kojih su došle prateći diskriminatornu praksu, od postupanja državnih organa u sprovođenju zakonskih odredbi o sprečavanju diskriminacije do fizičkog zlostavljanja Roma ili homoseksualaca čiji su učinioci pojedinci. Publikacija se sastoji od uvodnog dela i osam izveštaja nevladinih organizacija koji daju prikaz diskriminatornog postupanja u Srbiji tokom 2006. godine.

Konferenciju je otvorio mr Saša Gajin, predstavnik CUPS-a, ocenom da je diskriminacija u Srbiji i endemska i sistematska pojava s kojom se valja suočiti usvajanjem savremenih zakonskih rešenja, ali i svakodnevnim preduzimanjem konkretnih mera pravne i druge zaštite od diskriminatornog postupanja. U nastavku konferencije, članovi ostalih organizacija predstavili su rad svojih organizacija i objavljene izveštaje.

Parada ponosa u Beogradu 2001 – Preuzeto sa sajta lista DANAS

Da je diskriminacija u Srbiji još uvek pitanje koje, nažalost, gotovo isključivo interesuje ugrožene manjine u društvu i nevladine organizacije, videlo se i iz interesovanja medija za ovu temu. Zanimanje za druga aktuelna politička pitanja (status Kosova i sastav nove vlade) dovelo je na konferenciju tek desetak novinara, pa je konferencija za medije, uz par komentara, protekla skoro bez postavljenog pitanja. Pored novinara, konferenciji su prisustvovali članovi drugih nevladinih organizacija i nekih međunarodnih tela. Predstavnik državnih organa nije bilo.

Nenad **Petković**

Nasilje u porodici

Relevantno zakonodavstvo tokom devedesetih godina je zadržalo stav da je „porodica osnovna ćelija društva“, ali nije sadržalo ni jednu meru u cilju očuvanja „zdrave porodice“. Uloga drugih državnih organa, centara za socijalni rad (organ starateljstva) i policije, bila je marginalizovana. Saradnja sudova, centara za socijalni rad i policije postojala je jedino u slučajevima težih oblika nasilja.

Prva inkriminacija nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela našla se u Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije iz 2002. godine. U članu 118a bilo je predviđeno da će počinitelj odgovarati ukoliko: upotrebi silu ili pretnju, ugrožava integritet člana porodice, ako koristi opasno oružje ili oruđe, ako je nastupila teška telesna povreda i ako je nastupila smrt člana porodice. Nove izmene i dopune usledile su u novom Krivičnom zakoniku Republike Srbije 2005. godine. Najbitnija razlika između ova dva zakona je ublažavanje sankcija za počinioca krivičnih dela.

Porodični zakon Republike Srbije donet 2005. godine zadovoljava međunarodne standarde u zaštiti od nasilja u porodici. Prva novina koja je uvedena su zaštitne mere iz člana 198 (opširnije na sajtu [Beogradskog centra](#)). Porodični zakon je u članu 10 zabranio svaku vrstu nasilja u porodici, a u članu 197 dao opštu definiciju i ostavio sudu da pod taj član podvede i sve ostale konkretne slučajeve sa elementima nasilja. Za postupak u sporu vezanom za zaštitu od nasilja predviđena je hitnost tako što je prvo ročište zakazano za 8 dana od dana kada je sud primio tužbu, ali se ne navodi rok za sledeća ročišta što omogućava dugo trajanje suđenja. Naša zemlja je potpisnica velikog broja međunarodnih dokumenata s čijim su odredbama usklađeni i domaći zakoni. Najznačajniji dokumenti u ovoj oblasti su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama i druge.

Najveći otpor u prihvatanju edukacije koja je vezana za oblast nasilja u porodici sreće se u sudovima. Novim Porodičnim zakonom uvedena je sankcija koja nije postojala u našem porodičnom pravu – mere zaštite. Sudovi još uvek ne prihvataju ove mere kao efikasne sankcije za nasilnika i zbog toga ih retko izriču. Svrha mera zaštite je pomoć žrtvama za vreme trajanja postupka ili pokušaj da se utiče na dalje ponašanje nasilnika (nalog za iseljenje, zabrana približavanja). Međutim, o pozitivnom dometu mera zaštite može se

govoriti jedino ukoliko ih sudovi budu izriicali u većem broju. Zakonom je takođe predviđena hitnost postupka koja nije detaljno regulisana jer se ne postavlja rok za drugo ročište. Zbog propusta zakonodavca procesi traju veoma dugo (čak i po sedam meseci). Neizricanje mera zaštite i dugotrajni procesi ne pružaju adekvatnu zaštitu žrtvi nasilja. S druge strane, otvara se mogućnost da se nasilje ponovi.

U februaru su donete dve presude u vezi sa nasiljem u porodici. Presuda Aleksandru Đorđeviću za ubistvo članova porodice (tasta, tašte i supruge) doneta je u Okružnom sudu u Nišu. Ubistvo je izvršeno 2004. godine kada je okrivljeni Đorđević iz sela Vrandol, opština Bela Palanka, naoružan otišao kod svoje bivše supruge od koje je zahtevao da zajedno upišu dete u srednju školu. Nakon što je odbila njegov zahtev on je pucao u nju i njene roditelje. Delo je kvalifikovano kao krivično delo teškog ubistva (trostruko ubistvo članova porodice; po članu 197 Porodičnog zakona članovima porodice podrazumevaju se i bivši supružnici i lica u tazbinskom srodstvu). Ubistvo člana porodice regulisano je članom 194 (st. 4) Krivičnog zakonika Srbije kojim je određena kazna zatvora od tri do dvanaest godina. Međutim, po članu 114 istog propisa, ubistvo člana porodice koje je prethodno zlostavljano kvalifikuje se kao teško ubistvo za koje je predviđena kazna zatvora od trideset do četrdeset godina. Presudom je određena kazna od 40 godina zatvora što predstavlja najtežu kaznu u našem krivičnom zakonodavstvu.

Drugu presudu je doneo Okružni sud u Beogradu i njene najznačajnije karakteristike su sledeće: prvo, sud je po žalbi tužioca (žrtve) preinačio presudu, a nije je vratio prvostepenom sudu; drugo, usvojio je novu meru zaštite (umesto zabrane prilaska nasilnika žrtvi na jedan metar, odredio je iseljenje iz stana i zabranu prilaska mestu stanovanja na trideset metara); treće, sud je utvrdio ekonomsko nasilje (nasilnik je izbegavao plaćanje računa) i odredio kaznu. Presuda doneta u Okružnom sudu u Beogradu ukazuje na shvatanje značaja zaštitnih mera kao i primenu adekvatne zaštitne mere. Prva zaštitna mera (zabrana prilaska nasilnika žrtvi na jedan metar u stanu površine 40m²) nije se mogla primeniti i kontrolisati tako da je najprimerenija moguća mera zaštite bila iseljenje iz stana.

Činjenica da je o presudi kojom je izrečena najviša zaprećena kazna u našem zakonodvstvu bilo reči jedino u dnevnom listu *Kurir*, govori o tome da se u štampi ne posvećuje dovoljno pažnje retkim sudskim odlukama kojima se osuđuju nasilnici ili se o nasilju u porodici izveštava u senzacionalističkom maniru.

Ozbiljan pristup i prava analiza značajnih presuda poput osude na maksimalnu kaznu zatvora mogli bi pozitivno uticati na opštu svest o razmerama nasilja u porodici i preventivno delovati na potencijalne nasilnike.

Savetovalište protiv nasilja u porodici

Poslednjeg dana februara je obavljen intervju sa timom Savetovališta protiv nasilja u porodici. Glavne teme razgovora su se odnosile na: aktivnosti savetovališta, profil žrtava i nasilnika i vrste nasilja.

Rad Savetovališta se zasniva na nekoliko konkretnih aktivnosti u pružanju pomoći žrtvama: individualni telefonski razgovori sa žrtvama, dolazak žrtava u Savetovalište, obavljanje razgovora sa njima, pružanje pravne i psihoterapeutske pomoći, smeštaj u prihvatilišta, edukacija žrtava i pomoć u traženju zaposlenja.

Žrtva može anonimno da obavi poziv i da dobije sve potrebne informacije o svojim pravima i načinu realizovanja tih prava. Razgovore obavljaju stručna lica koja žrtvama mogu dati savete u vezi svih problema vezanih za nasilje u porodici. Savetovalište je zabeležilo porast broja poziva (2005. godine je zabeleženo 3500 poziva; 2006. godine 4558 ljudi je zatražilo pomoć), što ne ukazuje na porast nasilja, već na bolju informisanost žrtava i porast poverenja u Savetovalište.

Po dolasku u Savetovalište, razgovor sa žrtvom obavljaju pravnik, psihoterapeut, socijalni radnik i pedagog. Cilj razgovora je da se žrtvi pruži podrška i zaštita. Najbitnija aktivnost Savetovališta je smeštaj žrtava u prihvatilišta. Sva prihvatilišta koja su pod okriljem Savetovališta nalaze se na području Beograda, ali ona primaju i žrtve iz drugih krajeva Srbije. Broj osoba koja istovremeno mogu boraviti u prihvatilištu je četrdeset. Zbog malog kapaciteta bilo je neophodno odrediti maksimalnu dužinu boravka (pet meseci), iako, ukoliko nije pronađeno adekvatno rešenje, žrtva može ostati duže. U svakom

prihvatilištu postoji „kućni red“ koji se mora poštovati. Najveća zaštita žrtava se ogleda u tajnosti adrese prihvatilišta kako nasilnik ne bi mogao da nastavi sa uznemiravanjem žrtve.

Da bi se žrtvi omogućila materijalna podrška organizuju se mnogobrojni seminari u cilju bolje edukacije i lakšeg pronalaženja posla.

* * *

Prihvatilišta ili „sigurne kuće“ nalaze se pod okriljem Savetovališta ili centra za socijalni rad. Savetovalište ima prihvatilišta jedino u Beogradu, dok centar za socijalni rad ima svoja prihvatilišta u nekoliko gradova u Srbiji: Kragujevac, Užice, Novi Sad, Niš, Zaječar i Priboj.

Na području Vojvodine postoji samo jedno prihvatilište (Novi Sad) u kojem mogu da borave jedino žrtve nasilja koja imaju prebivalište u Novom Sadu. Za žrtve nasilja iz ostalih gradova Vojvodine opštinski centri za socijalni rad određuju alternativnu pomoć (centar za socijalni rad iz Pančeva žrtvama nasilja određuje privremeni smeštaj u drugim porodicama koje imaju odlike hraniteljskih porodica).

Zabrinjavajuća je činjenica da ne postoji saradnja između prihvatilišta pod okriljem Savetovališta i onih koja pripadaju centru za socijalni rad. Pošto su kapaciteti prihvatilišta mali potrebno je pronaći način da u svim „sigurnim kućama“ svakodnevno postoji informacija o broju slobodnih mesta kako bi se žrtvama najefikasnije pružila pomoć.

Marina **Mijatović**